

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.5.28>

СЛЮСАРЧУК Х. Р., ШЕВЧУК М. І.

**ОБРАННЯ ДО ОСОБИ У СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ОДНОГО
З ПЕРЕДБАЧЕНИХ КПК УКРАЇНИ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ЯК «ВИПАДОК»
ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ****SELECTION OF PRECAUTIONARY MEASURES FOR A PERSON IN THE STAGE
OF PRE-JUDICIAL INVESTIGATION AS A “FORTUITY”
OF NOTIFYING A SUSPICION**

У статті автори порушують актуальне для науки кримінального процесу та правозастосування питання про взаємозв'язок двох інститутів кримінального процесу: обрання запобіжних заходів у кримінальному провадженні та повідомлення про підозру крізь призму оскарження повідомлення про підозру у кримінальному провадженні. Зокрема, аналізуються так звані підстави повідомлення про підозру у кримінальному провадженні, які передбачені ст. 276 Кримінального процесуального кодексу України. Обрання до особи одного з передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України запобіжних заходів законодавцем визначається як підстава здійснення повідомлення про підозру згідно п. 2 ч. 1 ст. 276 Кримінального процесуального кодексу України. Автори статті на основі аналізу правової природи відповідного інституту кримінального процесу стверджують, що, незважаючи на довготривалу неможливість застосування відповідної норми права у практиці, обрання до особи одного з передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України запобіжних заходів на сьогодні може бути цілком застосовним «випадком» повідомлення про підозру у кримінальному провадженні. Відповідне уможливлення застосування п. 2 ч. 1 ст. 276 Кримінального процесуального кодексу України відбулось винятково завдяки внесенню законодавцем змін у відповідний кодекс та запровадження інституту оскарження повідомлення про підозру. Об'єднуючим «компонентом» відповідних інститутів кримінального процесу, зокрема: інституту повідомлення про підозру, інституту обрання запобіжного заходу та інституту скасування письмового повідомлення у кримінальному провадженні, є стандарт доказування «обґрунтована підозра». Не залишилась поза увагою авторів законодавча техніка формулювання ст. 276 Кримінального процесуального кодексу України. Автори піддають критиці використану законодавцем термінологію щодо визначення підстав повідомлення про підозру. Враховуючи результати дослідження правової природи термінологічних понять «випадок» та «підстава», автори стверджують, що на сьогодні законодавцем фактично не передбачено у Кримінальному процесуальному кодексі України підстави повідомлення про підозру. Підстава повідомлення про підозру у кримінальному провадженні може бути опосередковано виокремлена з тексту Кримінального процесуального кодексу України лише за результатами здійснення системного аналізу окремих його положень та врахування практики Європейського суду з прав людини, що, своєю чергою, не сприяє реалізації принципу правової визначеності на національному рівні.

Ключові слова: підстава, інститут кримінального процесу, випадковість, обґрунтована підозра, змагальність, скасування письмового повідомлення, слідчий суддя.

© СЛЮСАРЧУК Х. Р. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики (Львівський національний університет імені Івана Франка)

© ШЕВЧУК М. І. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики (Львівський національний університет імені Івана Франка)

In the article, the authors raise the question of the relationship between two institutions of the criminal process, which is relevant for the science of criminal procedure and law enforcement: the selection of preventive measures in criminal proceedings and the notification of suspicion through the prism of the application of the appeal of the notification of suspicion in criminal proceedings. In particular, the so-called grounds for notification of suspicion of criminal proceedings, which are provided for in Art. 276 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, have been analyzed. The selection of one of the precautionary measures provided for by the Criminal Procedure Code of Ukraine to a person is defined by the legislator as the basis for the notification of suspicion according to cl. 2 p. 1 art. 276 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. The authors of the article, based on the analysis of the legal nature of the relevant institution of the criminal process, claim that, despite the long-term impossibility of applying the relevant rule of law in practice, the selection of one of the precautionary measures provided for by the Criminal Procedure Code of Ukraine for a person today can be a fully applicable “fortuity” of a notification of suspicion in criminal proceedings. Corresponding enablement of the application of cl. 2 p. 1 art. 276 of the Criminal Procedure Code of Ukraine took place exclusively thanks to the changes made by the legislator to the relevant code and the introduction of the institution of appeal of the notice of suspicion. Standard of proof “reasonable suspicion” is the unifying “component” of the relevant institutions of the criminal process. The authors criticize the terminology used by the legislator in determining the grounds for reporting suspicion. Taking into account the results of the study of the legal nature of the terminological concepts “fortuity” and “basis”, the authors claim that today the legislator does not actually provide a basis for reporting suspicion in the Criminal Procedural Code of Ukraine. The basis of the notification of suspicion in criminal proceedings can be isolated from the text of the Criminal Procedure Code of Ukraine only based on the results of a systematic analysis of its individual provisions and taking into account the practice of the European Court of Human Rights, which, in turn, does not contribute to the implementation of the principle of legal certainty at the national level.

Key words: *basis, institute of criminal process, accident, reasonable suspicion, adversarial, cancellation of written notice, investigating judge.*

Вступ. Інститут повідомлення про підозру у кримінальному провадженні від моменту набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України (надалі – КПК) у 2012 році завжди перебував у полі активної уваги науковців та практиків. Численна кількість наукових публікацій присвячених дослідженню значення повідомлення про підозру у кримінальному провадженні, порядку здійснення такого повідомлення, аналіз його змісту та спроби запропонувати актуальне визначення цього поняття у доктрині кримінального процесу, є нічим іншим, як більш ніж достатнім доказом невичерпної актуальності цього інституту. Більше цього, на фоні активного дослідження науковою спільнотою повідомлення про підозру у кримінальному провадженні, можемо знайти, на перший погляд, досить радикальні думки практиків, а саме суддів Верховного Суду. Зокрема за результатами *обговорення, яке відбулось 5 квітня 2019 року у рамках професійної дискусії щодо проблем застосування та розвитку інституту повідомлення про підозру, організованої Міжнародним фондом «Відродження» у співпраці з експертами партнерських організацій, участь у якій взяли судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду*, прозвучали цікаві висновки [1]. За словами судді **Аркадія Буценка**, який брав участь у розробці нового КПК України, на той час він не уявляв, що термін «підозра», який з'явився у кодексі, у підсумку перетвориться на інститут [1]. На його думку: «такий документ, як повідомлення про підозру, можна вилучити з кримінального процесу» [1]. Своєю чергою, суддя **Наталія Марчук** вважає недоречним існування такого документу, як повідомлення про підозру – «його можна було б вилучити із закону, бо немає значення, чи усно повідомляють особу про підозру, чи письмово, але йде втручання в її життя» [1]. Водночас суддя вважає, що на сьогодні ми не готові до таких радикальних змін, оскільки не досягли високих стандартів належної аргументації зі сторони слідчих у кримінальних провадженнях. Суддя **Микола Мазур** підтримав колег, стверджуючи: «повідомлення про підозру має існувати для того, аби інформувати особу, від чого вона має захищатися», разом з цим, підкреслюючи інший бік проблеми: «Україна прийняла європейські стандарти щодо презумпції невинуватості, однак і правоохоронці, і суспільство в цілому сприймають

повідомлення про підозру як таке, що вже підтверджує вчинення особою злочину. То ж особи, щодо яких можуть поводитись якісь дії в рамках розслідування злочину, не дуже то й хочуть закріплення за ними офіційно відповідного статусу, хоча це і звужує їхні можливості захисту» [1].

Як бачимо практики, зважаючи на наявні дефекти правового регулювання інституту повідомлення про підозру у кримінальному провадженні, мають власне бачення їхнього вирішення. Звісно, хотілося б детальніше почути мотиви таких висновків, оскільки щонайменше викликає захват пропозиція суддів, в числі яких є розробник проекту діючого КПК, вилучити з нормативного обігу КПК такий письмовий документ як повідомлення про підозру. В розрізі проведеного аналізу автори статті наведуть аргументи, чому за діючого правового регулювання цього інституту відповідну пропозицію суддів не слід вважати абсурдною.

З іншої сторони, на жаль, незрозуміло як банальне усунення письмової форми повідомлення про підозру у кримінальному провадженні вирішить наявні проблеми правового регулювання відповідного інституту, адже він не зникає в цілому і тим більше такими змінами не удосконалюється. Навпаки, видається, що за реалізації вищенаведених пропозицій відповідний інститут набуде якіснішого рівня необхідності у правозастосуванні, що, на жаль, «згідно усталених традицій», скоріш призведе до вищого рівня дефектності його реалізації у практиці.

Постановка завдання. Багато сказано та написано як науковцями, так і практичними працівниками у галузі права, щодо письмового повідомлення про підозру. Видається, що вже не залишилось не виявлених проблем, дефектів та прогалин цього інституту. Чи запропоновані належні шляхи їхнього успішного вирішення? Це вже інше питання, яке, на жаль, на сьогодні залишається риторичним.

Ми, як автори цієї статті, не ставимо собі за мету поповнити перелік «першо-дослідників» і без цього очевидних проблем реалізації інституту повідомлення про підозру. Разом з цим, переконані, що вирішення будь-якої проблеми лежить в основі її початку. Для інституту повідомлення про підозру у кримінальному провадженні – підставі такого повідомлення, яку законодавець, так і не наважився чітко сформулювати та озвучити у главі 22 КПК України.

Не нами сказано: «коли розум стає на шлях пізнання істини, у нього вже більше не виникає потреба у питаннях», але нами стверджується: що у нас з вами, шановні колеги, не видніється межа завершеності цих питань у доктрині, науці, законодавстві та практиці кримінального процесу, а отже і до істини далеко, зокрема в інституті повідомлення про підозру у кримінальному провадженні.

Відтак, радо запрошуємо стати на цей шлях разом з нами та долучитись до відповідної рефлексії.

Результати дослідження.

«Було б смішно, якби не було б так сумно!» (*курсив – наші*).

Стаття 276 КПК України. Одна з небагатьох у главі 22 КПК України. Перша. У переліку статей, які закріплені у цій главі. Остання, як «крапка» усіх дискусій щодо правового регулювання повідомлення про підозру у кримінальному провадженні, бо саме з неї все розпочинається: як перша «поява» сторони захисту, як початок нового етапу стадії досудового розслідування, як виникнення окремого інституту у кримінальному процесі, так і перший промах законодавця у нормативному регулюванні цього інституту!

Назва. *Випадки* повідомлення про підозру.

Чудово!

Чому «чудово»?

Бо як і випадок, чудо трапляється несподівано, без будь-якого логічного пояснення або ґрунтовної основи.

Перше семантичне значення слова «випадок» у тлумачному словнику передбачає наступне пояснення: те, що сталося, трапилося (звичайно несподівано); те саме, що випадковість [2].

Ч. 1 ст. 276 КПК України закріплює:

«Повідомлення про підозру обов'язково здійснюється в порядку, передбаченому статтею 278 цього Кодексу, у *випадках*:

- 1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;
- 2) обрання до особи одного з передбачених цим Кодексом запобіжних заходів;
- 3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення» [3].

Цікаво звучить: «випадок» наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Це як? Наявність випадкової достатності? Тобто? Випадкова (несподівана) обґрунтована підозра? Питання, звісно ж, риторичні.

Разом з цим, якщо звернемося до тлумачного словника, то побачимо, що «підстава» – це те головне, на чому базується, ґрунтується що-небудь [4].

Відтак, за логічного розвитку обставин, повідомлення про підозру у кримінальному провадженні повинне здійснюватись за наявності конкретної підстави, а не «випадку». Такою підставою звісно повинна бути наявність «обґрунтованої підозри» у вчиненні особою кримінального правопорушення, яку законодавець намагається згадати у п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК.

Застосування п. 1 ч. 1 ст. 276 КПК, а саме «затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення», за своїм змістом також передбачає наявність відповідного стандарту доказування – «обґрунтована підозра», хоч рівень її обґрунтованості буде якісно іншим, ніж під час застосування п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК.

Отже, за буквального тлумачення норм глави 22 КПК України підозра у кримінальному провадженні повідомляється «випадково», тобто за наявності випадку!

Якщо ми знову звернемося до тлумачного словника, то побачимо, що друге семантичне значення змісту слова «випадок» є наступним: обставини, стан речей, ситуація [2].

За використання відповідного значення, видається, що тлумачення відповідної норми виглядає вже не настільки критично, оскільки «випадковість» змінюється на «ситуацію», «стан речей», «обставини». І вже не так «ріже слух»¹ речення: повідомлення про підозру обов'язково здійснюється у порядку, передбаченому КПК, у ситуаціях / в обставинах...

Хоч, ні. Ми помилились. «Слух не відновлено».

Ні «ситуація», ні «обставина», ні «стан речей» – не є «підставою» – базою, основою чого-небудь. Відтак, не зрозуміло чому законодавець оминає використання цього слова у главі 22 КПК.

Видається, що не будуть хибними вищенаведені твердження за використання методу «чесного читання закону» під час тлумачення ст. 276 КПК. Відповідно до цього методу: «суб'єкт застосування закону, здійснюючи тлумачення норми, не повинний тлумачити норму не у повній відповідності до її змісту, вбачати в ній щось інше або взагалі заперечувати необхідність застосування такої норми права. Той, хто застосовує закон, не може додавати до тексту те, чого там немає, оскільки, що не охоплено законом – законом не охоплено. Чого законодавець не включив до тексту закону – те слід вважати таким, що не включено до закону свідомо» [5].

Враховуючи вищенаведене, оскільки законодавець не включив до тексту норми, передбаченої ст. 276 КПК, конкретного терміно-поняття «підстава/и» повідомлення про підозру – значить слід вважати таким, що підстава/и повідомлення про підозру не включена/і до закону свідомо? Якщо законодавець дотримується принципу правової визначеності – значить дотримується. Якщо законодавець не дотримується принципу правової визначеності – значить не дотримується. Все чітко².

Таким чином, користуючись логікою законодавця та, на жаль, дефективністю використаної ним законодавчої техніки, спираючись та конкретні методи тлумачення відповідної норми, напрошується висновок про «законодавчо безпідставне» повідомлення про підозру у кримінальному провадженні.

Проведена вище «словесна хірургія» ст. 276 КПК аж ніяк не здійснюється з метою підтримки прихильників так званого «банального буквоїдства» закону, а для того, щоб звернути увагу законодавця на необхідність застосування належної законодавчої техніки та безумовної реалізації принципу правової визначеності.

«На початку було Слово...»³ – знову ж таки не нами сказано, але, погодьтесь, як би ми не застосували і не тлумачили норми закону у «системі координат» засад права, зокрема, але не виключно, засади верховенства права, «точкою відліку»⁴ для такого тлумачення і застосування завжди буде «слово», яке використовується законодавцем у тексті закону. Правду кажуть: «з пісні слова не викинеш...»⁵.

Про які шляхи подолання нагальних проблем, які виникають під час реалізації інституту повідомлення про підозру у практиці, можемо дискутувати, якщо законодавцем не передбачено підстав такого повідомлення. Ні слова «підстава», ні «обґрунтована підозра» у главі 22 КПК України не знайдете.

¹ Фразеологізм: різати слух. URL: <http://igra1.com/ua/pryslivya-ta-prykazky/r/rizaty-sluh.htm>

² Вказано авторами, звісно, саркастично.

³ «На початку було Слово». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

⁴ Точка відліку – початок системи координат, поняття або позиція, відповідно від яких визначаються місце, будують логічні висновки, роздуми, докази тощо. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

⁵ «З пісні слова не викинеш». Фразеологізм значення. URL: <http://korusno-znatu.in.ua/frazeologizmy/z-pisni-slova-ne-vykyнеш/#:~:text>

Так. Так. Є п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК. Нам про це відомо. Як не сумно констатувати факт, але його законодавче формулювання та закріплення у законі породжує більше питань, ніж надає відповіді.

Для нас залишається не зрозумілим «боягузтво» законодавця щодо закріплення терміно-поняття «обгрунтована підозра» у главі 22 КПК та формування його концепції у тексті КПК, зважаючи на весь масив практики Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ), який присвячений врегулюванню цього поняття.

Чи є результати відповідної рефлексії революційними? На нашу думку, – ні. Ми, не побоїмось цих слів, – зі «здоровим глуздом», читаємо те, що «написав» законодавець.

Чи зміна назви статті 276 КПК на «підстави повідомлення про підозру» змінить ситуацію? Можливо. Хотілось би вірити, що за такої зміни можливо і «доля усміхнеться» відповідному інституту кримінального процесу або хоча б стороні обвинувачення, звісно ж за «пособництва» законодавця, не доведеться більше «виправдовуватись» за обставин, коли притягнення до кримінальної відповідальності конкретної особи у кримінальному провадженні розпочинається «випадково», за наявності випадку.

Однак, зміна назви статті 276 КПК на «підстави повідомлення про підозру» неминуче повинна призвести до змінити конструкції відповідної статті КПК з огляду на правову природу тих «випадків» повідомлення про підозру, які на сьогодні закріплені у пп.1-3 ч.1 відповідної статті. При цьому, слово «випадок» у контексті повідомлення про підозру у кримінальному провадженні не зникне з тексту глави 22 КПК. Про що рефлексуємо далі.

З «мертвої підстави» у «безсмертний випадок»? (курсив – наш)

З моменту набрання чинності КПК п. 2 ч. 1 ст. 276 КПК вважався таким, що не може бути застосований як підстава повідомлення про підозру, враховуючи законодавчі норми, закріплені у главі 10 КПК та главі 18 КПК.

Обрання до особи одного із передбачених КПК запобіжних заходів на сьогодні вважається так званою «мертвою підставою» повідомлення про підозру, оскільки запобіжний захід у кримінальному провадженні може бути обрано лише до особи, яка попередньо вже перебуває у процесуальному статусі підозрюваного, що, своєю чергою, передбачає першочергове застосування норм глави 22 КПК та фактичне здійснення повідомлення про підозру.

Таким чином, запобіжний захід обирається до підозрюваного, а відповідне процесуальне рішення – письмове повідомлення про підозру фактично є наявне у матеріалах кримінального провадження. Відповідно рішення – ухвала слідчого судді про обрання запобіжного заходу слідує після здійснення повідомлення про підозру (див. рис. 1).

Згідно ч. 2 ст. 177 КПК підставою застосування запобіжного заходу є наявність обгрунтованої підозри у вчиненні *особою* кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК [3].

Аналізуючи відповідну норму КПК, цікавим видається питання: чому законодавець використовує поняття «особа» у контексті наявності обгрунтованої підозри як підстави застосування запобіжного заходу, а не безпосередньо зазначає про «підозрюваного»? Разом з цим, говорячи про встановлення наявності ризиків, законодавець чітко послуговується слова «підозрюваний», «обвинувачений», «засуджений». Звісно, що первинно слідчий суддя у стадії досудового розслідування має встановити наявність обгрунтованої підозри, а вже після цього слідувати

Рис. 1

- ЄРДР – внесення відомостей в Єдиний державний реєстр досудових розслідувань;
- ПпП – здійснення повідомлення про підозру у кримінальному провадженні;
- ОЗЗ – обрання запобіжного заходу у кримінальному провадженні.

встановленню відповідних ризиків. Однак, хіба на момент розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у кримінальному провадженні відсутній підозрюваний? Ні, такий суб'єкт кримінального провадження де-юре має існувати, а його процесуальний статус однозначно мав би бути закріплений наявністю письмового повідомлення про підозру на момент розгляду відповідного клопотання.

Відтак, чому законодавець не зазначив у ч. 2 ст. 177, що підставою застосування запобіжного заходу є наявність обгрунтованої підозри у вчиненні *підозрюваним* кримінального правопорушення... ?

Рівень обгрунтованості підозри, який покладено в основу повідомлення про підозру особі у кримінальному провадженні прокурором чи за його погодження слідчим згідно глави 22 КПК не є рівнозначний рівню обгрунтованості підозри, який покладено в основу прийняття слідчим суддею рішення про обрання до особи запобіжного заходу за правилами глави 18 КПК, оскільки механізм формування «обгрунтованості» підозри у судовому засіданні під час обрання запобіжного заходу до особи фактично позбавляє підозру від ознаки односторонності, бо формується в умовах змагальності за участі двох сторін та слідчого судді.

Відтак, де-факто, як би це парадоксально не прозвучало, але для слідчого судді під час обрання запобіжного заходу не має значення рівень обгрунтованості підозри, який є в основі прийнятого прокурором чи слідчим за погодження прокурора рішення про повідомлення особі про підозру у кримінальному провадженні. Тому перед слідчим суддею під час обрання запобіжного заходу постає «особа», а не «підозрюваний», і відповідна «особа» стає «підозрюваним» для слідчого судді лише коли обгрунтована підозра буде доведена перед ним в умовах судового засідання, в умовах змагальності. Письмове повідомлення прокурора про підозру по суті втрачає своє функціональне значення «перед лицем» прийнятого слідчим суддею рішення про обрання запобіжного заходу до відповідної особи з огляду на стандарт доказування – «обгрунтована підозра».

Повертаємось до «випадків» повідомлення про підозру, зокрема до п. 2 ч. 1 ст. 276 КПК. Як було зазначено, відповідний «випадок» вважається незастосовною підставою повідомлення про підозру з мотивів, які були наведені авторами вище у цій статті. І все це правильно, якби не одне «але»...

У 2017 році законодавець, як видається з метою «посилення» можливостей та позиції сторони захисту у кримінальному провадженні, вносить зміни у КПК, а саме у ст. 303, та закріплює п. 10 у ч. 1 відповідної статті згідно якого підозрюваний, його захисник чи законний представник наділяються правом оскарження повідомлення слідчого, дізнавача, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду з обвинувальним актом [3].

Автори не ставлять за мету у цій статті дослідити механізм ефективності реалізації вищевказаної норми КПК, оскільки це неодноразово попередньо вже було здійснено як науковцями, так і практиками. Натомість, аналіз процесу скасування повідомлення про підозру у кримінальному провадженні здійснюється у розрізі його впливу на механізм безпосереднього здійснення повідомлення у кримінальному провадженні, що, погодьтесь, звучить дивно, але від цього не менш актуально.

Перебуваючи у «системі координат» наявності правового регулювання скасування повідомлення про підозру; категорії обрання запобіжного заходу до особи у кримінальному провадженні та стандарту доказування – «обгрунтована підозра», можемо зробити висновок, що п. 2 ч. 1 ст. 276 КПК не може, як раніше, так однозначно вважатись «мертвою підставою» повідомлення про підозру у кримінальному провадженні.

За обставин скасування повідомлення про підозру у кримінальному провадженні та за наявності ухвали слідчого судді про обрання до підозрюваного одного з передбачених КПК запобіжних заходів, у сторони обвинувачення фактично не має жодної законодавчої перешкоди для застосування п. 2 ч. 1 ст. 276 КПК.

Ось вам і «випадок» повідомлення про підозру у кримінальному провадженні.

Коли запобіжний захід обрано до особи, якби це парадоксально не звучало, скасування слідчим суддею письмового повідомлення про підозру не спричинить наслідку – втрати особою процесуального статусу підозрюваного у кримінальному провадженні, оскільки безпосередньо «випадок» обрання до особи запобіжного заходу є своєрідною «підставою пост-набуття» особою процесуального статусу підозрюваного, яка фіксується в ухвалі слідчого судді про обрання запобіжного заходу з врахуванням констатації факту наявності обгрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним кримінального правопорушення (див. рис. 2).

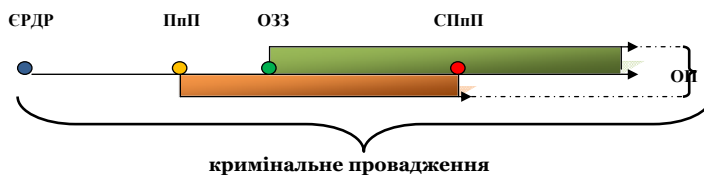

Рис. 2

- ЄРДР – внесення відомостей в Єдиний державний реєстр досудових розслідувань;
- ПпП – здійснення повідомлення про підозру у кримінальному провадженні;
- ОЗЗ – обрання запобіжного заходу у кримінальному провадженні;
- СПпП – скасування повідомлення про підозру;
- ОП – обґрунтована підозра.

Відтак, так звані «випадки» повідомлення про підозру, які передбачені ст. 276 КПК слід розглядати не як підстави складення письмового процесуального рішення – повідомлення про підозру, а як випадки – події, за яких здійснюється повідомлення як спосіб інформування особи про набуття нею процесуального статусу підозрюваного у кримінальному провадженні.

Чи можливий відповідний законодавчий сценарій реалізації п. 2 ч. 1 ст. 276 КПК?

На наше переконання, відповідний механізм реалізації норм КПК щодо повідомлення про підозру у кримінальному провадженні можливий лише і завдяки врахуванню концепції «обґрунтованої підозри». Крім цього, відповідний «сценарій» цілком виправданий, якщо застосовувати метод «чесного читання» закону під час його тлумачення.

Хоч, своєю чергою, автори переконані, що законодавець запровадив такий механізм реалізації норм КПК цілком несвідомо, а точніше, без сумніву та іронії, – «випадково».

Погодьтеся, законодавець все-таки цікавий «суб'єкт» з огляду на використання попередньо допущених дефектів правового регулювання, як спосіб вирішення наступних: щоб «оживити» у правозастосуванні п. 2 ч.1 ст. 276 КПК, закріплює у тексті КПК, якщо «не мертвої», то однозначно неефективної норми, яка передбачена у п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК.

Скасування письмового повідомлення про підозру через один – два місяці з моменту його здійснення у кримінальному провадженні за жодних обставин не призведе до «зникнення» обґрунтованої підозри у кримінальному провадженні, яка і без того вже знайшла свій «вищий рівень прояву» в ухвалі про обрання запобіжного заходу, вже не говорячи про те, що від моменту здійснення повідомлення про підозру та вручення письмового повідомлення особі до моменту скасування цього письмового повідомлення слідчим суддею рівень обґрунтованості підозри збільшується.

Таким чином, факт обрання запобіжного заходу (через обсяг та глибину здійснених досліджень та проведених процесуальних дій, які передують прийняттю відповідного рішення у кримінальному провадженні) фактично поглинає собою механізм вручення письмового повідомлення про підозру та слугує як умовний «спосіб його повідомлення» за обставин наявності в матеріалах кримінального провадження ухвали слідчого судді про скасування письмового повідомлення про підозру.

Обрання запобіжного заходу до підозрюваного є своєрідним «засобом» фіксації процесуального статусу підозрюваного у кримінальному провадженні, оскільки після прийняття слідчим суддею рішення про обрання запобіжного заходу, як не дивно це прозвучить, інститут повідомлення про підозру «відходить на другий план».

Інститут «обрання запобіжного заходу до особи у кримінальному провадженні» у розрізі здійсненого аналізу «випадків» повідомлення про підозру є не лише результатом комплексу процесуальних дій, які здійснюються сторонами і слідчим суддею у стадії досудового розслідування, але й фактично виступає «засобом фіксації» процесуального статусу підозрюваного та «способом закріплення інформування» перебування особи у цьому статусі.

А тепер повернемося до пропозицій суддів Верховного Суду відмовитись від наявності такого письмового документа, як повідомлення про підозру у кримінальному провадженні.

За умови наявності ухвали слідчого судді про обрання одного з передбачених КПК запобіжних заходів, відповідна пропозиція суддів знаходить своє логічне обґрунтування.

«Танцювали-балакали, сіли та й заплакали!» (курсив – наші)

27 липня 2022 року законодавець Законом № 2462-IX⁶ вносить зміни у ч. 2 ст. 42 КПК, доповнюючи її абзацом другим згідно якого закріплює процесуальний статус нового суб'єкта кримінального провадження, а саме особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю. Зокрема, *особою, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю*, є фізична особа, стосовно якої за результатами проведеного досудового розслідування *настав випадок* та *існують підстави*, передбачені ч. 1 ст. 276 КПК для повідомлення про підозру, але якій у порядку, передбаченому ст. ст. 276-279 КПК, не повідомлено про підозру через її смерть [6].

Аналізуючи абз. 2 ч. 2 ст. 42 КПК, можемо зробити висновок, що законодавець, як не дивно, все ж розрізняє поняття «випадок» та «підстава» у правовому регулюванні повідомлення про підозру у кримінальному провадженні. На це вказує чітка послідовність та формулювання слів, якими послуговується законодавець, а саме «настав випадок» та «існують підстави». Більше цього, законодавець однозначно вказує, що як випадок, так і підстави, безпосередньо передбачені ч.1 ст. 276 КПК. Не було б зайвим зі сторони законодавця все-таки зазначити, що на його думку є випадком у ч. 1 ст. 276 КПК та де саме передбачені підстави повідомлення про підозру у ч. 1 ст. 276 КПК.

Не менш дискусійним залишається найменування суб'єкта – «особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю». Безпосередньо у найменуванні відповідного суб'єкта кримінального провадження фактично міститься так звана підстава повідомлення про підозру, яка передбачена п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК, а саме: наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Відтак, по-перше, виникає питання: які ще підстави, передбачені ст. 276 КПК можуть існувати за результатами досудового розслідування для здійснення повідомлення про підозру «особі, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю»? Чому законодавець вказує на ймовірність існування декількох підстав з переліку, визначеного ч. 1 ст. 276 КПК?

По-друге, законодавець в абз. 2 ч. 2 ст. 42 КПК зазначив, що вищенаведеним суб'єктом кримінального провадження є фізична особа, підстави для повідомлення про підозру якої виникають за *результатами* проведення досудового розслідування.

Цікаво. Чомусь нам, – авторам цієї статті, завжди видавалось, що за результатами досудового розслідування альтернативно складається обвинувальний акт, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, приймається постановою про закриття кримінального провадження. Мабуть нам би дійсно – видалось, якщо б знову «на допомогу не прийшов законодавець».

У п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК зазначено, що досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка *починається* з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і *закінчується* закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про закриття кримінального провадження [3].

Відповідно до тлумачного словника «результат» – це остаточний, кінцевий підсумок якоїсь діяльності, заняття, розвитку; наслідок якої-небудь дії, якогось явища [3]. Результат – це завершення чого-небудь, а завершення чого-небудь є фактично результатом. Відтак, на те він і «результат», щоб бути підсумком чогось. Своєю чергою, результат досудового розслідування – це підсумок процесуальної діяльності у конкретній стадії кримінального провадження, в той час як повідомлення про підозру – лише етап відповідної стадії.

Таким чином, видається необґрунтованим за наявного правового регулювання форм завершення досудового розслідування та наявності п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК твердження законодавця про те, що за *результатами* досудового розслідування встановлюються підстави повідомлення про підозру.

⁶ Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» № 2462-IX від 27 липня 2022 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text>

Питання про виокремлення конкретного «випадку» про який зазначає законодавець в абз. 2 ч. 2 ст. 42 КПК, та який може настати саме за результатами досудового розслідування і водночас належав би до інституту повідомлення про підозру у кримінальному провадженні щодо «особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю», ми залишимо без відповіді, оскільки її не існує.

Звісно, можна було б дискутувати та хоч якимось чином «виправдати» законодавця, наводячи аргумент про те, що можливо надаючи визначення в абз. 2 ч. 2 ст. 42 КПК поняттю «особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю», законодавець мав на увазі «випадок» – настання смерті «особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю». Однак, погодьтесь, що досить «дивно» було б, якщо за результатами досудового розслідування настав випадок – смерть особи, та ще й у контексті необхідності здійснення повідомлення про підозру та констатації факту неможливості такого здійснення у зв'язку з настанням смерті відповідної особи. Результат досудового розслідування – смерть «ймовірно підозрюваного»? Не таке завдання кримінального провадження передбачено законодавцем у ст. 2 КПК.

Також так званий «випадок» повідомлення про підозру, який передбачений у п. 2 ч. 1 ст. 276 КПК, – обрання до особи одного з передбачених КПК запобіжних заходів, який був досліджений вище, з зрозумілих причин у жодному разі не може бути застосований щодо «особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю», оскільки, по-перше, у матеріалах кримінального провадження відсутня ухвала про обрання запобіжного заходу (він і не може бути обраний); по-друге, відсутня ухвала про скасування повідомлення про підозру, оскільки не має що скасовувати – письмове повідомлення про підозру у матеріалах справи аналогічно відсутнє.

Чи може бути ймовірною підставою повідомлення про підозру «особі, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю», яка передбачена у п. 1 ч. 1 ст. 276 КПК – затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення або безпосередньо після його вчинення? На наш погляд, – ні, враховуючи, знову таки, вказівку законодавця на те, що підстава повідомлення про підозру відповідній особі встановлюється за результатами досудового розслідування.

Можливо законодавець вважає, що *факт існування підстав* для повідомлення про підозру це «випадок», який має настати у кримінальному провадженні. «Настав випадок наявності підстав»?

Як було проаналізовано вище, з врахуванням тлумачення поняття «випадок», є недолугим твердження про те, що підстава повідомлення про підозру у кримінальному провадженні встановлюється випадково.

«Особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю» є найменуванням, яке містить у собі фактично безпосередньо визначення поняття. Це поняття-дефініція, яке не потребує тавтологічного повторення його змісту шляхом надання визначення.

Законодавцю варто було б якщо не виключити із тексту закону відповідне визначення, то хоча б змінити закріплене в абз. 2 ч. 2 ст. 42 КПК визначення відповідного суб'єкта кримінального провадження, оскільки воно суперечить низці норм КПК та інститутам кримінального процесу.

Зокрема, в абз. 2 ч. 2 ст. 42 КПК краще було б передбачити, що «*особою, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю*», є фізична особа, стосовно якої у стадії досудового розслідування встановлено об'єднану підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення, але якій у порядку, передбаченому ст. ст. 276-279 КПК, не повідомлено про підозру у зв'язку із настанням її смерті до моменту здійснення такого повідомлення.

Разом з цим, варто зауважити, що законодавець не є послідовним у контексті надання визначення «особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю».

У п. 27 ч. 1 ст. 3 КПК закріплено наступне визначення: «особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, – фізична особа, яка не набула статусу підозрюваного, обвинуваченого у зв'язку з її смертю, але стосовно якої зібрано достатньо доказів для

повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення» [3]. Не зрозумілими залишаються мотиви законодавця щодо закріплення більш невдалого визначення поняття відповідного суб'єкта кримінального провадження в абз. 2 ч. 2 ст. 42 КПК, за наявності вищенаведеного визначення, яке закріплене у п. 27 ч. 1 ст. 3 КПК.

Будемо, якщо не справедливі, то хоча б правдиво-відверті, бо ніде правди діти, у контексті досліджуваного питання. Якщо законодавець у п. 27 ч. 1 ст. 3 КПК однозначно вказує та те, що особою, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, є фізична особа, яка не набула статусу підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні, чому тоді законодавець, хоч і не вдало, але все ж намагається закріпити нібито процесуальний статус відповідної особи у ст. 42 КПК, яка присвячена закріпленню у тексті закону процесуальних статусів підозрюваного та обвинуваченого у кримінальному провадженні?

Так, нам чітко зрозуміло, що особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, набула б процесуального статусу підозрюваного, а в подальшому ймовірно і обвинуваченого, якщо б не настала її смерть. Проте, де логіка? Констатувати в одній статті КПК (п. 27 ч. 1 ст. 42 КПК) один факт – особа не підозрювана, але в іншій (ч. 2 ст. 42 КПК) – опосередковано суперечити цьому факту. Якщо відповідна особа – «недо-підозрюваний» чи правильно згадувати про неї у тій самій статті, де закріплені процесуальні статуси підозрюваного? Це як? «Просили вас на дорозі, щоб не були в нас на порозі»?

Разом з цим, варто наголосити, що безпосередньо процесуальний статус «особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю», у ст. 42 КПК не визначений. Ні прав, ні обов'язків, для відповідного суб'єкта не передбачено у ст. 42 КПК. Законодавець лише здійснив «з над зусиллями» невдалу спробу закріпити визначення відповідного суб'єкта в абз. 2 ч. 2 ст. 42 КПК.

Відтак, процесуальний статус відповідного суб'єкта кримінального провадження законодавцю необхідно було визначити в окремій статті КПК.

Не можливо залишити поза увагою також питання щодо відсутності конкретизації кваліфікації кримінальних правопорушень у тексті КПК, які можуть бути вчинені «особою, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю».

Законом «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» № 2462-IX від 27 липня 2022 року були внесені вищенаведені зміни у КПК, зокрема закріплено найменування нового суб'єкта кримінального провадження – «особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю». Відтак виникає питання: чи відповідний суб'єкт кримінального провадження може набути цього процесуального статусу лише у кримінальних провадженнях щодо розслідування злочинів, вчинених в умовах воєнного стану? Суб'єктом, яких кримінальних правопорушень може бути «особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю»? Усіх кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах воєнного стану? Конкретної категорії кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах воєнного стану? Чи «особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю» може бути суб'єктом усіх кримінальних правопорушень, які вчиняються незалежно від впровадження умов воєнного стану на території України, з огляду на те, що безпосередньо у нормах КПК законодавець, вносячи відповідні зміни, не вказав «сферу функціонування» відповідної особи у кримінальному провадженні?

З огляду на закріплене у КПК чинне правове регулювання, з врахуванням змін внесених вищенаведеним Законом, «особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю» може бути суб'єктом усіх кримінальних правопорушень, які вчиняються незалежно від запровадження умов воєнного стану на території України. Хоч, на нашу думку, процесуальний суб'єкт – «особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю» мав

би бути рівнозначним «матеріальному суб'єкту» військових кримінальних правопорушень, які передбачені Розділом IX Кримінального кодексу України [8], та кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що закріплені Розділом XX Кримінального кодексу України [8].

Висновки.

«Де нічим дихати, друге дихання не з'явиться» (курсив – наш)

Безсумнівним є факт, що законодавча техніка формулювання ст. 276 КПК потребує зміни. Якщо законодавець бажає надалі «замилувати очі» стороні захисту наявністю у нормах КПК інституту скасування письмового повідомлення про підозру у кримінальному провадженні, є неминучою необхідність передбачити в окремій статті КПК «випадок» повідомлення про підозру у кримінальному провадженні – обрання до особи одного з передбачених КПК запобіжних заходів. Якщо у законодавця зникне вищенаведене бажання, в такому випадку просимо вибачення за тавтологію, але з метою «внормування» належного правового регулювання інституту повідомлення про підозру – необхідно вилучити із тексту КПК п.10 ч.1 ст. 303 КПК та п.2 ч.1 ст. 276 КПК.

Крім цього, не було б зайвим зі сторони законодавця забезпечити належне використання термінологічних понять у тексті КПК, зокрема, але не виключно, змінити у ст. 276 КПК «випадки повідомлення про підозру» на «підстава повідомлення про підозру».

Безумовно такою підставою повідомлення про підозру повинна слугувати наявність стандарту доказування «обгрунтована підозра» у кримінальному провадженні, закріплення терміно-поняття якої у правовому регулюванні повідомлення про підозру має стати неминучим з огляду на практику ЄСПЛ.

Хотілось би, щоб назва Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» № 2462-IX від 27 липня 2022 року, відповідала змісту норм, які ним закріплені, та дійсно удосконалили окремі положення досудового розслідування, враховуючи їхнє неочіненне необхідне належне функціонування в умовах воєнного стану. Удосконалення, а не черговий занепад...

І на останок. Для тих, хто ніколи не втомлюється вносити «не системні» зміни в і без цього «не системний» КПК та підсумовуючи загалом 10-річну «життєдіяльність» КПК 2012 року, нам «напрошується», на жаль, лише один вислів: «дурний думав, що мудрість прийде до нього з роками».

Так і законодавець, видається, покладається на час.

Але час не лікує...

Зате праця пом'якшує горе!

Відтак, продуктивної праці нам усім у цих не легких обставинах боротьби!

Нехай пробачать нас колеги-адвокати за здійснену рефлексію та за окремі здійснені висновки у вказаній статті, які ми переконані, якщо не знайдуть підтримки, то ймовірно будуть сприйняті саркастично-критично зі сторони адвокатської спільноти.

Хоч, разом з цим, віримо, що будуть «не випадкові» винятки!

Усі побажання та пропозиції щодо здійсненого аналізу просимо надсилати на пошту електронної адреси: khrystyna.slyusarchuk@lnu.edu.ua та/або marta.shevchuk@lnu.edu.ua

Усі скарги, зауваження та невдоволення щодо здійсненого аналізу просимо надсилати до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, предметом відання якого є кримінальне процесуальне законодавство: <https://komzakonpr.rada.gov.ua>

Список використаних джерел:

1. Обговорення, яке відбулося 5 квітня 2019 року у рамках професійної дискусії щодо проблем застосування та розвитку інституту повідомлення про підозру, організованої Міжнародним фондом «Відродження» у співпраці з експертами партнерських організацій, участь у якій взяли судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/687452>

2. Словник української мови: в 11 томах. Том 1, 1970. С. 447. URL: <http://sum.in.ua/s/vypadok#:~:text>

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.01.2023).

4. Словник української мови: в 11 томах. Том 6, 1975. С. 506. URL: <http://sum.in.ua/s/pidstava#:~:text>

5. Окрема думка судді Кібенко О.Р. від 14 вересня 2022 року у справі № 909/298/21 URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=106636468&red>

6. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» № 2462-IX від 27 липня 2022 року. *Верховна Рада України* : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text> (дата звернення: 15.01.2023).

7. Словник української мови: в 11 томах. Том 8, 1977. С. 489. URL: <http://sum.in.ua/s/rezuljtat>

8. Кримінальний кодекс України. *Верховна Рада України* : офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.01.2023).